

Жолчиев С. Т.

КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТҮҮЛҮГҮНДӨ КОНСТИТУЦИЯНЫН ПАЙДА БОЛУУСУ

Жолчиев С. Т.

ПОЯВЛЕНИЕ КОНСТИТУЦИИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

УДК: 344.45/78

Макалада Кыргыз Мамлекеттүүлүгүндө Конституциянын пайда болуусу баяндалган.

Конституция - бул жогорку юридикалык күчкө ээ болгон мамлекеттин баш мыйзамы, мамлекеттин атайын ыйгарым укуктуу органыже элдик референдумда кабыл алынат жана коомдук мамилелерде стабилдүүлүктү жөнгө салып турат.¹

Коомдун турмушунда адамдар бири бири менен байланышта болуп, эриш-аркак мамиледе жашашат. Ал мамилелер жеке мүнөздө болсо да, коомдук мамилеге жатат. Коомдук мамилелер адамдын турмушунун түрдүү жактарын камтыйт, алар жөнөкөй жана татаал болушат: көп учурда өз ара чиеленишип, ар түрдүү формаларда кездешет.

Ошондуктан ар бир коом коомдук мамилелерди гартипке салып, жөндөп турууга муктаж. Коомдук мамилелердин тартипке салынышын камсыздоонун эң манилүү формасы укуктук жөнгө салуу болуп саналат, ал укуктук ченемдер б.а адамдардын мамлекет аныктоочу жана коргоп туруучу жалныга милдеттүү жүрүм турум эрежелери аркылуу ишке ашырылат.

Ар бир укуктун тармагынын өзүнүн жөнгө салуу предмети бар ал эми Конституциялык укуктук жөнгө салуунун предметин жалпы түрдө коом жана мамлекет түзөт.²

КРнын эң алгачкы Конституциясы 1929-жылы КАССРи болуп түзүлгөндөгү Конституциясы.

КАССРи түзүлгөндөн кийин республикада анын Конституциясын иштеп чыгуу боюнча чоң иш чаралар жүргүзүлгөн.

Жергиликтүү Советтерге кезектеги шайлоолор болуп өткөндөн кийин 1929-жылы 25-30 апрелинде КАССРинин Советтеринин 2-съезди болуп өткөн. Ага 220 делегат катышып, республиканын өкмөтүнүн отчетун уккандан кийин КАССРинин Конституциясы кеңири талкууланган жана кабыл алынган.

Бул Конституция 7-бөлүмдөн 16-главадан 97-беренеден турган.³

РСФСРдин Конституциясынын негизинде кабыл алынган. КАССРинин Конституциясы кыргыз элинин РСФСРдин курамындагы мамлекеттүүлүгүн мыйзамдуу бекемделиши болгон жана пролетардык диктатурасынын мезгилине, кыргыз мамлекеттиги феодализмден социализмге өтүүгө өткөөл мезгилдин милдеттерин чечип жаткан учурга ылайык болгон

1936-жылы 30-июнунда КАССРинин БАКы Кыргыз Советтик Социалистик Республикасынын жаңы Конституциясынын долбоорун даярдоо үчүн

Конституциялык комиссия ССР Союзунун жаңы Конституциясынын долбоорун жетекчиликке алып КССРинин Конституциясын долбоорун даярдаган.

1937-жылдын 11-мартында КССР БАКтын КССРинин Конституциясынын долбоорун карап, жактырып жана аны КССРинин Кеңештеринин Атайын 5 курултайынын бекитүүсүнө жиберген.

Талкууланып өзгөртүүлөр жана кошумчалар киргизилген соң, Конституциянын Редакциялык комиссия сунуш кылган акыркы тексти 1937-жылдын 23-мартында КССР Кеңештеринин 5 курултайында кабыл алынган мамлекеттин жаңы укуктун марксистик-лениндик теориясынын жыйынтыгы боюнча КАССРинин Союздук Советтик Социалистик Республикага айланганын мыйзам жүзүндө бекемдеген.

КССРинин 1937-жылдагы Конституциясы 11-бөлүмдөн 118-беренеден турган.

1978-жылы 15-мартта КССРинин Жогорку Советтинин Президумунун Кеңешмесинде Конституциянын долбоору каралып, негизинен жактырылган.

Конституциянын долбоору жалпы элдик талкууга чыгарылып, дээрлик жарым миллион нуска кыргыз, орус, өзбек тилдеринде республикалык жана Жергиликтүү басма сөзгө жарыяланган.

КССРинин тогузунчу чакырылган Жогорку Советтинин кезексиз сегизинчи сессиясы 1978-жылдын 20-апрелинде КССРинин жаңы Конституциясы кабыл алынган.

Ал СССРдин Конституциясынын жоболору менен принциптерине толук ылайык келген. Ошондой эле анда республиканын тарыхый калыптанган өзгөчөлүктөрү, улуттук мамлекеттик түзүлүшүнүн тажрыйбасы чагылдырылган жана 1937-жылдагы Конституциясынын негизги жоболорун жолдоо камсыздалган.

Ал эми КРнын мамлекеттик көз карандысыздыгы Декларация 1991-жылдын 31-августунда Жогорку Советтин он экинчи чакырылган кезексиз алтынчы сессиясында кабыл алынды.

КРнын 1993-жылы 5-майда кабыл алынган Конституциясы 97-беренеден 8-бөлүмдөн турган.⁴ Ал эми азыркы күндөгү КРнын Конституциясы 114-беренеден 9-бөлүмдөн турат жана ал 2010-жылдын 27-июнунда референдум жолу менен (бүткүл элдик добуш берүү) аркылуу кабыл алынды.

КРнын Конституциялык укугу - бул коомдук мамилелерди аныктап жана саясий түзүлүшүнүн негизиндерин, инсандын коомдогу абалын, инсан менен мамлекеттик органдардын уюштурулушу жана иш аракетинин негиздерин аныктоочу негизги укук тармагы болуп саналат.⁵

Ал эми Конституциянын келип чыгуусу пайда болуусуна токтолсок Конституция бул коомдук мамилелердин негизинде пайда болгон деп айтсак болот.

Адамдардын бири бири менен болгон мамлелери иш аракеттери коомдук мамлелерди түзөт, ал эми Конституция коомдук мамлелерди өлкөдөгү стабилдүүлүктү жөнгө салып турат.

Кыргыз мамлекеттүүлүгүндө Конституциянын пайда болуусу анын тарыхы жана өнүгүүсү менен ажырагыс байланышта.

Кыргыз мамлекеттүүлүгүндө Конституциянын пайда болуусу 20 кылымдарга тура келет.

Ал эми Конституциянын келип чыгуусу пайда болуусуна токтолсок Конституция бул коомдук мамлелердин негизинде пайда болгон деп айтсак тура болот.

Адамдардын бири бири менен болгон мамлелери иш аракеттери коомдук мамлелерди түзөт, ал эми Конституция коомдук мамлелерди өлкөдөгү стабилдүүлүктү жөнгө салып турат.

Кыргыз мамлекеттүүлүгүндө Конституциянын пайда болуусу анын тарыхы жана өнүгүүсү менен ажырагыс байланышта.

АДАБИЯТТАР:

- КРнын Конституциялык укугу Бишкек-2010-ж. Н.Шерипов

- КРнын Конституциялык укугу Бишкек-2001-ж. С.С.Сооданбеков., М.К.Укушев

- Кыргызстан тарыхы (эн байыркы доордон азыркы мезгилге чейин) Бишкек-2001-ж. Ө.Ж.Осмонов., А.А.Асанов

- КПЗС Москва курс лекции А.В.Якушев.

Рецензент: д.ю.н., профессор Жоробекова.